

Ένα ποίημα στην οθόνη: Η τέχνη της Βιντεοποίησης (Videopoetry)

Χαλκιαδάκη Νίκη

Ποιήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

niki.@hotmail.com

Περίληψη

Ο κινηματογράφος είναι η φωλιά όπου άρχισε να εκκολάπτεται αργά αλλά με συστηματικότητα και επιμονή το φρέσκο αυγό της Βιντεοποίησης (Videopoetry), ένα είδος τέχνης που συνδυάζει την κλασική τέχνη της ποίησης με την αδιάκοπη τεχνολογική καινοτομία. Η παρούσα εισήγηση ασυμπεριληφθεί στις απόπειρες προσέγγισης ενός είδους τέχνης που θεωρείται νεοσσός, και ενώ έχει ξεπεράσει τη φάση μιας απλής συναρμογής μορφών τέχνης (ήδη και περίπου από τη δεκαετία του 1980 και από τη δεκαετία του 1990 στην Ελλάδα), και ενώ έχει παρουσιάσει –στη δημιουργική της υπόσταση και καθιέρωση– έργα τέχνης αυτόνομα και αυθύπαρκτα, σημαντικά και αναντικατάστατα, χαρακτηρίζεται, ωστόσο και ακόμη, (χρονικά, ποσοτικά, επιτατικά και ταξινομικά) ένα είδος εν εξελίξει, το οποίο προσπαθεί αρχικά να διαφοροποιηθεί από ένα καταιγισμό φιλόδοξων νεολογισμών που συγκλίνουν διάφορα –με την έννοια της διαφορετικότητας– είδη τυπολογίας (βλ. *visual poetry*, *video-visual poetry*, *videopoems*, *roetronica*, *media poetry*, *cine-poetry*, *poetry films*, *poetry video* και λοιπά) και τελικά να οριοθετηθεί. Με μια τέτοια προσέγγιση είναι μαθηματικά βέβαιο πως ελλοχεύουν κίνδυνοι αλλά και πεδία πλήρη νέων συγκινήσεων και εκπλήξεων. Συνεπώς, ο συνδυασμός ή και το ενδεχόμενο-επικείμενο του παταγώδους και του/ή του μεγαλειώδους, στη θεωρία και πράξη, λειτουργούν γοητευτικά για τον καλλιτέχνη, τον επιστήμονα, τον ερευνητή, τον φιλότεχνο, τον άνθρωπο εν γένει. Διττό το στοίχημα. Δύο καλλιτέχνες από διαφορετικά πεδία τέχνης, που πρέπει να λειτουργήσουν ως ένας, δύο συνεργάτες που εξερευνούν ένα νέο είδος και πρέπει να χαλιναγωγήσουν τον παραδοσιακό καλλιτεχνικό τους αυθορμητισμό, για να συμβάλλουν στη ζύμωση ενός νέου είδους [που αποφασίζει σχεδόν ακαριαία και ενστικτωδώς τι διασώζει από τις πρωτογενείς τέχνες, τι απορρίπτει από τις επιρροές των συγγενικών ειδών, τι μετριάξει από τη δύναμη και την ισοπεδωτική τάση των νέων τεχνολογιών, κλείνοντας τα αυτιά στη στείρα κινδυνολογία αλλά και φιμώνοντας τη νεοπαγή αμετρία, σ' ένα αέναο κινήγι γνώσης και ισορροπίας] με σκοπό να συνδράμουν στην ενίσχυση του είδους τόσο σε θεωρητικό όσο και σε δημιουργικό-καλλιτεχνικό επίπεδο.

Θα ξεκινήσω άκομψα, ακαριαία, σχεδόν βιαίως, αλλά κάπως έτσι μαγευτήκα από το είδος.

“The industry is shit, it’s the medium that’s great” (Cousins 2011).

(Η βιομηχανία είναι σκατά, το μέσο όμως είναι σπουδαίο).

Λέει το 2000 η Lauren Bacall, η γεννημένη Betty, σε μία συνέντευξή της στο BBC αναφερόμενη στον κινηματογράφο, τη φωλιά όπου είχε ήδη αρχίσει να εκκολάπτεται το φρέσκο αυγό της Βιντεοποίησης.

Και ενώ το πρώτο αποφθεγματικό σκέλος διασκεδάζει, με την αρχαία ερμηνεία του ρήματος, ψιθύρους και συνωμοτικά παύλα συναινετικά σχόλια, εμείς θα προσπεράσουμε και θα σταθούμε στο δεύτερο, προσθέτοντας τον προσδιορισμό δυνητική στη σπουδαιότητα του μέσου, καθώς είναι πολυσύνθετοι εκείνοι οι παράγοντες που επηρεάζουν, απειλούν ή ευνοούν το πέταγμα ενός νεοσού, όπως είναι η Βιντεοποίηση.

Με μια χτεσινή δοκιμή στις διαδικτυακές μηχανές αναζήτησης, πληκτρολογώντας της λέξη Βιντεοποίηση ή το παραγόμενο αποτέλεσμα, βιντεοποίημα, για το δέος των αριθμών, τα αποτελέσματα κυμάνθηκαν από 52.000 σε 2.810.000.

Κατά την τελευταία δεκαετία, έχει πράγματι συντελεστεί μια μεγάλη έκρηξη στη δημιουργία και τη διάδοση βίντεο μικρής διάρκειας που είναι ή υποτίθεται ότι είναι έργα Βιντεοποίησης. Παράλληλα, με αριθμητική πρόοδο αυξάνεται η στήριξη και η υποστήριξη του είδους από πολλά φεστιβάλ (Zebra στο Βερολίνο, VideoBardo στο Μπουένος Άιρες, Visible Verse στο Βανκούβερ, Saddho στο Νέο Δελχί, Instants Video στη Μασσαλία), συνέδρια (MIX στο Μπαθ, WORD/IMAGE/IMAGE/WORD στη Νέα Υόρκη), ειδικά κανάλια στο YouTube, Vimeo, movingpoems.com και άλλους διαδικτυακούς τόπους οι οποίοι έχουν μετατρέψει κυριολεκτικά αυτό που ήταν πειραματικό σε ένα φιλόξενο μέσο για την προσωπική έκφραση.

Με την αύξηση της δημοτικότητας, έχει παρουσιαστεί το είδος ως μια «ανοιχτή φόρμα». Ως εκ τούτου συχνά παρατηρείται το φαινόμενο ποιήματα να συνοδεύονται από δημοφιλή soundtracks από τις τρέχουσες λίστες της ποπ μουσικής και από εικόνες με την αισθητική διαφημιστικής προώθησης προϊόντων και να αποκτούν μια αξία ήσσονος σημασίας ή δευτερεύουσας καλλιτεχνικής υπόστασης που συνδέεται με την εμπορευματοποίηση της κοινωνίας. Αντιληπτή η σύγχυση όταν το μέσο γίνεται εύκολο και καλείται να υπηρετήσει το δύσκολο.

Το ερώτημα-προβληματισμός παραμένει πώς η ποίηση κάνει το πολυπόθητο άλμα από τη σελίδα στην οθόνη;

Η Βιντεοποίηση εμφανίζεται ανάμεσα σε πληθώρα νεολογισμών, όπως “visual poetry”, “video-visual poetry”, “media poetry”, “cin(e)-poetry”, “poetry video”, “moving poem” και πλήθος άλλων. Όλοι οι όροι ακολουθούν σχεδόν πιστά -ως λεκτικά τουλάχιστον εκφωνήματα για τον ορισμό της ταυτότητας των ειδών- τη σύνθεση του είδους του μέσου (video, cine, visual κ.τ.λ.) και της λέξης ποίηση (poetry) ή του παραγόμενου αποτελέσματος ποίημα (poem)• με ή χωρίς ενωτικό, μία λέξη ή δύο λέξεις, άλλοτε με τη λέξη ποίηση/ποίημα να προηγείται και άλλοτε να έπεται της συνθετικής ακολουθίας των λέξεων.

Η Βιντεοποίηση (Videopoetry) είναι ένα είδος τέχνης εν εξελίξει. Ένα αμάλγαμα της λατινικής γλώσσας (video που αρχικά σημαίνει βλέπω αλλά και μηχανισμός αναπαραγωγής τηλεοπτικών εικόνων) και της ελληνικής γλώσσας (ποίηση). Μία λέξη, σύνθετη -αποτελούμενη από δύο συνθετικά- χωρίς να μεσολαβεί η παύλα ως ενωτικό. Αυτό εξ ορισμού αποδεικνύει ότι έχει συντελεστεί μια ισορροπημένη συγχώνευση των συστατικών που αποτελούν τη Βιντεοποίηση των λεκτικών, των οπτικών και των ηχητικών μέσων. Ο σκοπός της είναι μέσω αυτής της συναρμογής να προσφέρει στην ίδια την τέχνη και στο κοινό της μια νέα ποιητική εμπειρία.

[Μια ενδιαφέρουσα σημείωση σε επίπεδο μετάφρασης είναι η απόδοση του όρου στη γερμανική γλώσσα. Οι Γερμανοί εισηγητές χρησιμοποιούν τη λέξη “Poesiefilm” (Poesie = ποίηση και film = ταινία) δίνοντας έμφαση στο γεγονός ότι το μέσο (film/video) είναι εκείνο που τροποποιείται από την ποίηση και όχι το αντίθετο. Συνεπώς η σειρά των συνθετικών και η πρόταξη της λέξης ποίηση δίνει μια νότα διαφορετικής ποιότητας στην ερμηνευτική και εννοιολογική προσέγγιση, με την ποίηση ως πρώτο συνθετικό -άρα και υπερέχον στοιχείο- να έχει ένα μικρό προβάδισμα στον ορισμό της ταυτότητας του όρου, συνεπώς και του είδους].

Ο канаδός θεωρητικός και δημιουργός της Βιντεοποίησης, Tom Konyves, ο οποίος μόλις το 2011 γράφει το μανιφέστο της Βιντεοποίησης, υπογραμμίζει ότι “The genre is poetry, the material base is video-or film” «Το είδος είναι η ποίηση, η βάση του υλικού είναι το βίντεο ή η ταινία».

Ο όρος είναι κάτι περισσότερο από έναν όρο ευκολίας, καθώς διεκδικεί και ταυτόχρονα επιβεβαιώνει ότι ένα ποίημα δημιουργείται χωρίς τη γραμμική αφήγηση πολλών ποιημάτων που χρησιμοποίησαν βίντεο (video poems), τα οποία

κυρίως και αρχικά δημιουργήθηκαν για την προώθηση των ποιημάτων που είχαν ήδη εκδοθεί ή είχαν έντυπη μορφή, χρησιμοποιώντας εικόνες αναπαραστατικές και περιγραφικές των λέξεων ή δράσεων του κειμένου, δημιουργώντας ουσιαστικά μια πιστή αντιγραφική, μιμητική συναρμολόγηση μέσω της συμβατικής μορφής αφήγησης.

Αντίθετα, ένα βιντεοποίημα (videopoem) είναι, στην πραγματικότητα από μόνο του «κινηματογραφικό», υπό την έννοια ότι είναι ταυτόχρονα μια διαδικασία και ένα αποτέλεσμα, ένα θεωρημένο όλον. Η πρόθεσή του είναι να παρέχει έναν εναλλακτικό τρόπο του μέσου παρουσίασης της ποίησης, ο οποίος να παραμένει αυθεντικός ως προς το παραγόμενη και προσφερόμενη ποιητική εμπειρία μέσω της μη-αφηγηματικότητας (non-narrative), μερικές φορές μέσω της αντι-αφηγηματικότητας (anti-narrative), ακόμα και μέσω της προ-αφηγηματικότητας (ante-narrative). Η τελευταία είναι χαρακτηριστική στα εννοιολογικά βιντεοποιήματα (concept or conceptual videopoems). Βέβαια, η επιλογή έγκειται στις τάσεις, στην υποκειμενική καλλιτεχνική επιλογή, στο σκοπό που εξυπηρετείται αλλά και στο πόσο επιτυχώς λειτουργούν στα έργα οι εκάστοτε – μεμονωμένες ή συνδυαζόμενες – των αφηγηματικών τεχνικών.

Η Βιντεοποίηση, βέβαια, κουβαλάει, εσωκλείει και αναγνωρίζει έναν σχεδόν αιώνα πειραματισμών με την ποίηση στον κινηματογράφο και στην παραγωγή βίντεο (video art, documentary, poetry film). Ποιήματα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν και ως εκ τούτου έγιναν γνωστά σε κινηματογραφικές ταινίες, με τη μορφή μεσότιτλων (intertitles), στη συνέχεια σαν κινούμενα κείμενα (moving texts), σαν εικόνες με ηχογραφημένα κείμενα –κάποια χωρίς καθόλου οπτικό ή ηχητικό κείμενο– (sound or visual text, αντίστοιχα), ποιήματα που παίχτηκαν μπροστά από μια κάμερα και ποιήματα ως κείμενα τοποθετημένα πάνω από τις εικόνες (supertitles). Αυτή είναι περίπου σε μια αράδα η αφήγηση μιας σταδιακής μετακίνησης από την αρχικά αδύναμη αλλά ανυπόμονη σχέση της εικόνας και του κειμένου στη σπάνια μεν, αλλά αισθητή σύνθεσή τους, δηλαδή από τις ποιητικές ταινίες (poetry films) στις ταινίες ποίησης (film poetry), έπειτα στην ποίηση μέσω βίντεο (poetry video) για να καταλήξει η διαδρομή αυτή στη Βιντεοποίηση (Videopoetry).

"I hope it's becoming clear that it was filmmakers, not poets, who held the reins of the advance in poetry films"¹

(Ελπίζω να είναι σαφές ότι ήταν οι κινηματογραφιστές, και όχι οι ποιητές, που κράτησαν τα ηνία στην προώθηση της ποίησης στον κινηματογράφο)

-Tom Konyves

Έχει ενδιαφέρον βέβαια να σημειωθεί ότι οι ποιητές μπορεί να μην ήταν εκείνοι που εισήγαγαν την ποίηση στον κινηματογράφο, αλλά ήταν στα ίχνη των κινηματογραφιστών. Είχε ήδη ξεκινήσει μια οπτικοποιητική έκφραση από τους Stéphane Mallarmé, στη συνέχεια από τον Guillaume Apollinaire και τα καλλιγράμματά του, τους ντανταϊστές και τους φουτουριστές, μετά από τους ποιητές της concrete ποίησης της δεκαετίας του 1950, και τους Lettrists ποιητές.

Όλοι οι ποιητές πίεζαν προς μια κατεύθυνση που φύλαγε μια νέα οπτική μορφή για την ποίηση. Αλλά το πιο σημαντικό βήμα, δηλαδή να παραδώσουν τη σελίδα στην οθόνη, αυτό δεν μπορούμε να πούμε ότι αποτέλεσε επιλογή των ποιητών. Οι ποιητές ήταν ικανοποιημένοι να γράφουν τα ποιήματά τους και να τα προσφέρουν, να τα παρέχουν στους κινηματογραφιστές και εκείνοι με τη σειρά τους να τα χρησιμοποιούν στις ταινίες μυθοπλασίας ή στα ντοκιμαντέρ τους.

Ήταν μόνο όταν οι ποιητές έγιναν οι ίδιοι κινηματογραφιστές, και σε αυτό το σημείο έχουμε τη σύσταση μιας υβριδικής μορφής καλλιτέχνη: του βιντεοποιητή (videopoet)• ήτοι όταν ο ποιητής έγινε "multitasked", επικουρούμενος από την εύκολη πρόσβαση στη νέα τεχνολογία του βίντεο (μερικές φορές και από τη συνεργατική υποστήριξη των κινηματογραφιστών) και τότε μόνο θα λέγαμε ότι χρονικά και ιστορικά οι ποιητές άρχισαν να απομακρύνονται από εκείνο που αρχικά δημιούργησαν ή συνέλαβαν οι κινηματογραφιστές, διαφοροποιήθηκαν και τελικά άρχισαν να ορίζουν εκείνα τα πεδία που θα αποτελέσουν νέα είδη τέχνης και ανάμεσα σε αυτά είναι και το είδος της Βιντεοποίησης (Videopoetry).

Η ποίηση παύει να είναι το στοιχείο κειμένου σε αυτό που γίνεται αντιληπτό ως αληθινό με την έννοια της καθαρότητας² στο βιντεοποίημα

¹http://www.academia.edu/3474487/Address_to_the_Colloquium_Berlin_Zebra_Poetry_Film_Festival_2012

(videopoem). Αντ' αυτού, μια εντελώς νέα μορφή ποιητικής εμπειρίας μπορεί να παραχθεί από μια συνετή ποιητική παράθεση του κειμένου, της εικόνας και του ήχου. Η νέα αυτή εμπειρία, ιδωμένη ως μια εντελώς αισθητική εμπειρία, εξαρτάται από την διαισθητική ικανότητα του καλλιτέχνη στο να αναγνωρίζει τη δυναμική και το σημείο ισορροπίας στη συνεργασία των τριών στοιχείων: Κειμένου, Εικόνας και Ήχου, εξαρτάται όμως και από την ικανότητα του κοινού να αναγνωρίζει ότι η σύγκλιση αυτών των εκφραστικών τριών μέσων μπορεί, στην πραγματικότητα, να οδηγήσει σε κάτι περισσότερο από μια απλή αφήγηση. Το ψηφιακό λοιπόν χάσμα αφορά τόσο το κοινό όσο και τους καλλιτέχνες.

Το νέο είδος δεν φιλοδοξεί απλώς να παρουσιάσει ηλεκτρονικά τα ήδη γραμμένα ή τυπωμένα κείμενα-ποιήματα, να τα διακοσμήσει ή να τα συνοδεύσει. Αυτή η τακτική προέκυψε από την μέχρι τώρα ασαφή εικόνα των ορίων των νέων ειδών. Αυτό που ισχύει για μια υβριδική μορφή, όπως είναι η Βιντεοποίηση δεν ισχύει και για τα στοιχεία του. Το κείμενο, η εικόνα και ο ήχος είναι από μόνα τους πλήρη και αυτάρκη. Για την υβριδική μορφή, η εξειδίκευση, έγκειται αμιγώς στις συνεργατικές ιδιότητες των μεμονωμένων στοιχείων. Με άλλα λόγια, ούτε όλα τα κείμενα, ούτε όλες οι εικόνες και ούτε όλοι οι ήχοι μπορούν να ενσωματωθούν και να προσδώσουν μέσω του είδους της Βιντεοποίησης νέες ποιητικές εμπειρίες, ακόμη και αν τα στοιχεία από μόνα τους είναι δοκιμασμένα και πλήρως επιτυχημένα, το καθένα στο χώρο του. Ποιος θα χρησιμοποιούσε σε βιντεοποίημα Whitman, Μότσαρντ και Ντε Κίρικο μεμονωμένα ή και σε συνδυασμό για να κομίσει στην Τέχνη; Εξαιρετικά δύσκολο ή εξαιρετικά ανώριμο. Σε αυτές τις λεπτές γραμμές το επικείμενο του μεγαλειώδους και/ή του παταγώδους. Μόνο η τολμηρή/δημιουργική/πρωτοποριακή/η στρεβλή ματιά του ίδιου του δημιουργού, του βιντεοποιητή, μπορεί να ανακαλύψει αν υπάρχει κάτι σημαντικό, ακόμη και αν μοιάζει ατελές, για να μπορεί να συντελεστεί μια ουσιαστική συνεργασία κάτω από το επιπόλαιο της επιφανείας, πάνω από τα ασφαλή όρια και πέρα από την προσωρινότητα της στιγμής.

² Cinéma Pur ήταν ένα avant-garde κίνημα του κινηματογράφου που ξεκίνησε από σκηνοθέτες, όπως ο René Clair, οι οποίοι «ήθελαν να επιστρέψουν το μέσο προς τα στοιχεία της προέλευσής του» που δεν είναι άλλα από το κίνηση, την οπτική σύνθεση και τον ρυθμό.

Συνταγές για τη δημιουργία ενός καλού βιντεοποιήματος (videopoem) σαφώς και δεν υπάρχουν. Και βέβαια η αλήθεια είναι ότι το κοινό δεν ενδιαφέρεται και πολύ για το αν ένα έργο ονομάζεται ποιητική ταινία (poetry film), οπτικό ποίημα (visual poem) ή βιντεοποίημα (videopoem), ποια είναι η διαχωριστική γραμμή των ειδών και ποιο είναι το θεωρητικό πλαίσιο που βρίσκεται στο πίσω μέρος του μυαλού των καλλιτεχνών όταν δημιουργούν.

Ωστόσο, είναι σημαντικό για την εξέλιξη του είδους όχι να περιχαρακώνεται αλλά να υποστηρίζεται σε θεωρητικό επίπεδο όχι μόνο για να ορίζεται και να πορεύεται αυτόνομα, αυτοδύναμα και παράλληλα με όλα τα άλλα υπάρχοντα συγγενικά και μη είδη τέχνης, αλλά κυρίως για να μπορεί να εξελιχθεί ακόμη και σε κάτι πολύ διαφορετικό, σε κάτι πολύ μελλοντικό που κανείς δεν μπορεί να φανταστεί, γιατί απλώς και ευλόγως αποτελεί νόμο της πολυεπίπεδης εξέλιξης των πραγμάτων όχι μόνο των αμιγώς καλλιτεχνικών, καθώς πολλοί είναι εκείνοι οι εξωγενείς παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν και επηρεάζονται στο Χώρο και τον Χρόνο.

Χαρακτηριστικά για το ασύλληπτο του μέλλοντος στον χώρο της τεχνολογίας είναι η εξής αναφορά από την τρέχουσα ειδησιογραφία. Πρόσφατα η Google ανακοίνωσε ότι και η όσφρηση πλέον είναι μία από τις τεχνολογικές της καινοτομίες. Καλούσε, λοιπόν, εθελοντές να δοκιμάσουν τη νέα λειτουργία σε αίθουσες οι οποίες κατέγραφαν το γεγονός και τις αντιδράσεις τους. Ο κόσμος πλησίαζε τη μύτη του στην οθόνη σε συγκεκριμένους υπερευαίσθητους αισθητήρες για να μυρίσει το περιεχόμενο διάφορων εικόνων. Πολλοί ισχυρίστηκαν ότι πράγματι μύρισαν. Παράδοξο, καθώς επρόκειτο για το πρωταπριλιάτικο αστείο της Google για το 2013. Ωστόσο, και όπως δήλωσαν οι υπεύθυνοι της επικοινωνίας της κολοσσιαίας εταιρίας, βρίσκονται ήδη σε ερευνητικό στάδιο και υποσχέθηκαν ότι στο κοντινό μέλλον το αστείο θα γίνει πραγματικότητα.

Συνεπώς, το μέλλον αβέβαιο και πολλά υποσχόμενο. Σίγουρα δεν θα αφήσει ανεπηρέαστη την Τέχνη, και η Βιντεοποίηση (Videopoetry), η οποία αντιμετωπίζεται επί του παρόντος ως νεοσσός, να είναι ο πρόδρομος ενός νέου ασύλληπτου είδους. Δεν κινδυνεύει περισσότερο η ποίηση σήμερα και δεν απειλείται από την τεχνολογία όσο καλλιτέχνες και κοινό διατηρούν γόνιμη την

κριτική τους θεώρηση και την πνευματική τους οξύνοια, όσο πατούν γερά με τα πόδια τους στην ποιητική τους παράδοση και με τα χέρια τους προσπαθούν να αγγίξουν το άφατο, με όποιο μέσο καθιστά την ποιητική τους εμπειρία νέα και αληθινή.

Σε αυτό το σημείο ο συνεργάτης μου, Νικόλαος Αλμπάνης και εγώ περάσαμε από τη δική μας σελίδα στην οθόνη παρουσιάζοντας το βιντεοποίημά μας, με τον τίτλο «νανούρισμα».

Βιβλιογραφία

Βιβλία

Cousins, M. (2011). *The story of film*, Pavilion Books.

Δεληγιάννης, Γ. (2007). *Διαδραστικά πολυμέσα και ψηφιακή τεχνολογία στις τέχνες*, Fagotto books.

Koestler, A. (1969). *The Act of Creation*. London: Hutchinson.

Konyves, T. (2004). *The Vehicule Poets Now*. The Muses Company.

Manovich, L. (2001). *The Language of New Media*. The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England.

Μπαλάζ, Μ. (1992). *Η θεωρία του φιλμ. Η δημιουργική κάμερα, το σενάριο, ο ήχος, το μοντάζ*, Αιγόκερως.

Χαλκιαδάκη, Ν. (2012). *Ανάσκελη με πυρετό*. Μανδραγόρας.

Ηλεκτρονικές πηγές

<http://tomkonyves.com/>

http://www.academia.edu/1479620/VIDEOPOETRY_A_MANIFESTO

http://issuu.com/tomkonyves/docs/manifesto_pdf

<http://www.litlive.ca/tom-konyves-visual-text>

<http://verylikeawhale.wordpress.com/2011/10/16/using-text-vs-voice-in-videopoems/>

http://www.academia.edu/3474487/Address_to_the_Colloquium_Berlin_Zebra_Poetry_Film_Festival_2012